

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.237

Ю. В. Абакумовадоктор юридичних наук, доцент
Класичний приватний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНАХ ІЗ СПЕЦІАЛЬНИМ СУБ’ЄКТОМ”

Статтю присвячено проблемі визначення поняття “співучасть у злочинах зі спеціальним суб’єктом” відповідно до кримінального права і законодавства України. Наведено деякі суперечні погляди щодо визначення цього терміна.

Ключові слова: співучасть, співучасники, суб’єкт злочину, спеціальний суб’єкт злочину, фізична особа, осудність, кримінальна відповідальність.

I. Вступ

Сучасному періоду розвитку українського суспільства, особливо в умовах воєнних дій на сході держави, притаманні нові соціально-політичні відносини, що завдяки, крім іншого, економічній нестабільності та розбалансованості законодавства України призвело до активування різних видів і форм злочинності. Її стан характеризується певними несприятливими тенденціями та негативними показниками. Кримінальна статистика відображає низку значних якісних трансформацій, зокрема зростання злочинів, які вчинюються в співучасті.

Інститут співучасті в злочині є одним з найважливіших і найскладніших у теорії кримінального права, оскільки чинне кримінальне законодавство України пройшло тривалий та непростий період становлення та розвитку щодо кваліфікації злочинів, вчинених групою. Історію розвитку інституту співучасті досить повно розкрито в працях Ф. Бурчака, О. Жиряєва, М. Ковальова, А. Трайніна. Дослідженням правового значення інституту співучасті присвятили свої публікації М. Ковальов, О. Ковітіді, А. Козлов, П. Тельнов та ін. Питання про види співучасників, як і вчення про співучасть загалом, розглядають такі вчені, як: О. Гуров, Н. Гуторова, У. Джекебаєв, А. Зелінський, Н. Іванцова, І. Карпець, О. Кваша, А. Козлов, М. Коржанський, Ю. Красиков, Н. Кузнецова, У. Лихмус, В. Лунєєв, В. Прохоров, О. Пушкін, В. Смірнов, О. Царегородцев, М. Шнейдер та ін. Суттєвий внесок у вирішення проблем кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в співучасті, зробили П. Андрушко, О. Арутюнов, С. Афіногенов, В. Биков, С. Бородин, Б. Волженкін, Р. Галіакбаров, Л. Гаухман, В. Грищук,

Ю. Гродецький, Т. Денисова, В. Дрьомін, О. Дудоров, Н. Дурманов, С. Єфремов, А. Жалінський, Г. Жаровська, Н. Іванов, В. Комісаров, Г. Крігер, В. Кудрявцев, Н. Кузнецова, В. Лунєєв, П. Матишевський, Н. Мирошніченко, П. Михайленко, Р. Орловський, М. Панов, А. Піонтковський, А. Савченко, П. Тельнов, М. Хавронюк, В. Шакур, М. Шаргородський, О. Шостко, О. Ярмиш, С. Яценко та ін.

У працях зазначених та інших науковців досліджено як загальні проблеми інституту співучасті, так і його окремі питання, зокрема й відповідальність загального й спеціального суб’єкта у разі вчинення злочину групою. Але, незважаючи на значну розробку цієї проблеми в попередні роки, у працях українських науковців сьогодення викладено різні погляди на неї. У процесі застосування норм інституту співучасті виникають і інші складні юридичні питання, що потребують нагального вирішення на науково-теоретичному рівні. Одним з них є проблема визначення поняття співучасті у злочинах із спеціальним суб’єктом.

II. Постановка завдання

Метою статті є визначення поняття “співучасть у злочинах із спеціальним суб’єктом”.

III. Результати

Поняття “співучасть у злочинах із спеціальним суб’єктом” не визначено на законодавчому рівні. Це спричиняє певні складнощі під час кваліфікації. Надаючи характеристику цьому терміну, насамперед, вважаємо за потрібне зупинитися на визначенні поняття “співучасть”, “суб’єкт злочину” та “спеціальний суб’єкт злочину”, закріплених у Кримінальному кодексі України (далі – КК).

Стаття 26 КК зазначає, що співучастью визнається умисна спільна участь декількох суб’єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Тобто, відповідно до цього визначення, співучасть наділена низкою певних ознак.

По-перше, співучастю в злочині може бути тільки умисна діяльність декількох осіб. Тобто кожен співучасник розуміє, що бере участь у злочині разом з іншими особами (особою), а також усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання (або не бажає, але свідомо припускає таку можливість).

По-друге, така діяльність повинна бути спрямована на вчинення саме умисного злочину.

По-третьє, зовнішнім проявом співучасті є визначена кримінальним законом вимога вчинення злочину двома й більше особами саме спільно. Тобто однією з ознак співучасті є спільність, що означає: 1) злочин вчинюється сумісними зусиллями всіх співучасників; 2) наслідок, який досягається в результаті вчинення злочину, є єдиним, неподільним для всіх учасників. За цей злочинний результат несуть відповідальність всі співучасники, незалежно від тієї ролі, яку кожен з них виконував у злочині.

По-четверте, кількісна ознака. Співучастю може визнаватися тільки умисна діяльність двох чи більше осіб, які відповідають ознакам суб'єкта злочину. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до КК України, може наставати кримінальна відповідальність. Тобто обов'язкові ознаки суб'єкта злочину – це його вчинення особою: 1) фізичною; 2) осудною; 3) такою, що досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Водночас спеціальним суб'єктом злочину визнається фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК). Отже, спеціальний суб'єкт злочину має місце тільки там, де злочин може бути вчинений лише певною особою, наділеною, крім загальних ознак, додатковими, наприклад, військовослужбовець, службова особа, платник податків, жінка, яка умисно вбивство своєї новонародженої дитини тощо. Така позиція українського законодавства, на нашу думку, відповідає сучасним теоретичним вимогам, є цілком прийнятною і зрозумілою для правозастосовної діяльності.

Тобто при визначенні спеціального суб'єкта, крім обов'язкових ознак, така особа повинна мати й інші певні ознаки, до яких, зазвичай, відносять: 1) наявність, поряд з основними, додаткових якостей; 2) відповідні особливості, які вказані в диспозиції конкретної кримінально-правової норми; 3) наявність певних відзнак, які обумовлені

діяльністю особи чи характером покладених на неї обов'язків тощо [1, с. 94].

Щодо співучасті у злочинах із спеціальним суб'єктом, то треба відзначити, що в юридичній літературі немає єдиної думки не тільки щодо поняття та ознак, а й взагалі можливості такої співучасті. Можна виділити три основні підходи, які сформувалися серед науковців, щодо вирішення цього питання.

Відповідно до першого – співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом є неможливою і недопустимою, оскільки це може призвести до безмежного розширення кола осіб, які підлягають кримінальній відповідальності, та стане причиною знищення системи виділення самостійних складів злочинів із спеціальним суб'єктом в Особливій частині КК України [2, с. 363–364].

Другий підхід наголошує, що співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом може мати місце у випадках тільки прямо передбачених законом, як, наприклад, у ст. 401 КК, у якій окреслено коло осіб, які можуть нести кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів (ч. 2), а в ч. 3 цієї статті вказано, що “Особи, не зазначені у цій статті, за співучасть у військових злочинах підлягають відповідальності за відповідними статтями цього розділу” [3, с. 309].

Відповідно до третього підходу (найпоширенішого на сьогодні) існує можливість співучасті в злочинах із спеціальним суб'єктом, оскільки стосовно цього питання закон не містить прямої заборони. Крім того, положення Загальної частини КК про співучасть поширюються на всі діяння, вказані в Особливій частині, зокрема й на ті, що вчинюються спеціальним суб'єктом [4, с. 11].

На практиці проблема співучасті в злочинах із спеціальним суб'єктом вирішується таким способом: якщо особа, яка не є суб'єктом злочину із спеціальним складом, брала участь у вчиненні злочину, передбаченого цією статтею, то вона несе кримінальну відповідальність тільки як його організатор, підбурювач або пособник. Отже, якщо особа, яка не є суб'єктом злочину зі спеціальним складом, фактично бере участь у виконанні його об'єктивної сторони, це говорить тільки про те, що вона не може нести кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину як виконавець, однак при цьому особа своїми діями (бездіяльністю) може сприяти тим чи іншим чином його вчиненню. На сьогодні така позиція є загальноприйнятною в кримінально-правовій теорії.

IV. Висновки

Отже, враховуючи викладене, можна дійти висновку, що надаючи визначення поняттю “співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом” необхідно врахувати ознаки співучасті, суб'єкта злочину та спеціального суб'єкта злочину.

До ознак співучасті відносяться:

- 1) множинність учасників злочину (два і більше суб'єкти злочину);
- 2) спільність їх участі у вчиненні злочину;
- 3) умисний характер діяльності співучасників;
- 4) участь співучасників у вчиненні умисного злочину.

Особа, яка вчинила злочин у співучасті, повинна підпадати під ознаки суб'єкта злочину, а саме, це повинна бути особа:

- 1) фізична;
- 2) осудна;
- 3) така, що досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Спеціальний суб'єкт злочину, крім зазначених ознак, вчинює злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Тобто співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом повинна характеризуватися всіма зазначеними вище ознаками, і це поняття можна охарактеризувати так: "Співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом – це умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину, виконав-

цем якого може бути лише певна особа, наділена спеціальними ознаками".

Список використаної літератури

1. Стрельцов Є. Л. "Нові" категорії спеціального суб'єкту та традиційні оцінки їх ознак / Є. Л. Стрельцов // Науковий вісник. – 2012. – Вип. 3. – С. 94–98.
2. Энциклопедия уголовного права / [Л. Д. Ермакова, С. И. Никулин, Р. Р. Галиакбаров, С. С. Аветисян, Е. А. Галактионов]; отв. ред. В. Б. Малинин. – Санкт-Петербург : СПб ГКА, 2007. – Т. 6. – 564 с.
3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / В. О. Навроцький. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
4. Горбачов Д. М. Співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом (на прикладі злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дмитро Миколайович Горбачов ; Нац. акад. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2014. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2015.

Абакумова Ю. В. К проблеме определения понятия "соучастие в преступлении со специальным субъектом"

Статья посвящена проблеме определения понятия "соучастие в преступлениях со специальным субъектом" в соответствии с уголовным правом и законодательством Украины. Приведены некоторые противоречащие взгляды касательно определения этого термина.

Ключевые слова: соучастие, соучастники, субъект преступления, специальный субъект преступления, физическое лицо, вменяемость, уголовная ответственность.

Abakumova Y. The Problem Definition of "Complicity in a Crime with a Special Subject"

The article is devoted to the definition of "complicity in crimes with a special subject" in accordance with the criminal legislation of Ukraine. Considers disputes on the definition of the term. Also, the article is devoted to studying the approaches of the legislator and scientists to covering some of the problems of qualification of certain types of crimes committed in complicity with a special subject.

Design and development of an independent democratic state is impossible without real and effective promotion and protection of human rights and freedoms. One of the greatest threats to the values indicated are criminal attacks and crime in general. The greatest danger for any country are organized forms of criminality, it is the most stable and consolidated displays. High social existence and danger of persistent criminal organizations determined not only at national level but also internationally, as evidenced by the numerous relevant international regulations and agreements.

As in Ukraine, and other countries counter the problem of crimes committed in complicity with the government and researchers paid much attention. However, despite the partial elaborated scientific problems, there are many criminal aspects that require further research.

One of these issues is the qualification of crimes committed in complicity with a special subject. Errors that occur in the application of the law, there is usually due to the uncertainty of the final concept of "special subject" and the description of his species.

The aim of this publication is to analyze the criminal law and the views of scientists on the definition of this notion and penal approaches to qualification of crimes that are committed in complicity with a special subject for the improvement of the existing legal framework and system of measures to prevent this type of crime.

Key words: complicity, partners, subject crime, special subject crime, physical charge, sanity, criminal responsibility.